

ประเภทเครื่องสี

หมายถึงเครื่องดนตรีประเภทหนึ่งที่มีสาย ทำให้เกิดเสียงได้โดยการใช้สี เครื่องดนตรีประเภทนี้ในวงการดนตรีไทยได้แก่

1. ซอด้วง
2. ซออู้
3. ซอสามสาย
4. สะล้อ



ซอด้วง เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสีที่มี 2 สาย ซึ่งเดิมเป็นเครื่องดนตรีของจีน ร่วมบรรเลงในวงเครื่องสายเมื่อราวต้นสมัยรัตนโกสินทร์ หรือถ้าก่อนนั้นก็คงราวปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา พร้อมกับซออู้ มีหน้าที่เป็นผู้ทำทำนองเพลง สีเก็บถี่ๆบ้าง โหยหวนเป็นเสียงยาวบ้าง เป็นหลักในการดำเนินเนื้อเพลง และเป็นผู้นำวง ด้วยเหตุที่เรียก "ซอด้วง" ก็เพราะว่ากะโหลกซอ นั้น มีลักษณะคล้ายกับเครื่องดักสัตว์ชนิดหนึ่งที่เรียกว่า "ด้วงดักแย้" ส่วนประกอบของซอด้วงมีดังนี้

- กะโหลกทำด้วยไม้มีลักษณะเป็นทรงกระบอกลำตัวมีกระพุ้งเล็กน้อย ตอนปลายผายภายในเจาะแต่เป็นโพรง ใกล้เคียงหน้าขึ้นหนังจะเจาะรู 2 รูเพื่อสอดใส่ไม้คันทวน
- หน้าซอ ขึ้นด้วยหนังงูเหลือมหนังลูกแพะ หรือหนังลูกวัว
- คันทวน ทำด้วยไม้มีส่วนประกอบดังนี้

- เด็ดย เป็นส่วนล่างสุดกลิ้งให้เล็กเพื่อสอดใส่เข้าไปในรูกะโหลกตอนบนบนทะเลอกตอนล่าง เล็กน้อย
- ทำซ้ำๆ กลิ้งลักษณะกลมเพื่อยึดติดกะโหลกซอตอนบน
- ลูกแก้ว กลิ้งเป็นวงกลมรอบไม้ต่อจากทำซ้ำ
- เส้นลวด กลิ้งเป็นวงเส้นนูนเล็กๆห่างจากลูกแก้วขึ้นมาเล็กน้อย
- บัวกลิ้งบากให้เป็นเหลี่ยมเพื่อให้รับกับไขนซอ
- ไขนซอที่ปลายคันทวน จะกลิ้งเป็นทรงสี่เหลี่ยมโค้งไปทางหลังเล็กน้อย เรียกว่า"ไขนซอ" และที่ไขนซอเจาะรูเพื่อสอดใส่ลูกบิด
- ลูกบิด ทำด้วยไม้กลิ้งหัวใหญ่มีลักษณะ เป็นลูกแก้ว ก้านบัวประดับเม็ด ปลายกลมเรียวยาวแหลม เพื่อสอดใส่ในรูลูกบิด ตอนปลายสุดจะบากเป็นช่องเล็กสำหรับพันผูกสายซอบิดลดแรงเสียด
- สายใช้สายไหมทั้ง 2 เส้นๆหนึ่งเป็นสายเอก อีกเส้นหนึ่งเป็นสายทุ้ม ต่อมาใช้สายเอ็นผูกที่เดือนใต้กะโหลกผ่าน "หย่อง" ซึ่งทำด้วยไม้เล็ก เพื่อหนุนสายให้ลอยตัวผ่านหน้าซอไปยังลูกบิดและไปพันผูกที่ปลายลูกบิดทั้งสอง ก่อนถึงลูกบิดบริเวณใกล้บัว ใช้เชือกมัดสายให้ตึงห่างจากคันทวนพอประมาณเรียกว่า "รัดอก"
- คันชัก ทำด้วยไม้กลิ้งกลมโค้งเล็กน้อย ตอนหัวและหางกลิ้งเป็นลูกแก้ว ตอนล่างจะกลิ้งไม้หนุนกลมออกมาจากคันทวนเล็กน้อย เพื่อคล้องหางม้า สำหรับตอนบนเจาะรูเพื่อสอดใส่หางม้าที่มีจำนวนหลายเส้น โดยขมวดไว้ที่ปลายคันทวน โดยปกติคันชักของซอด้วงและซออู้จะอยู่ในระหว่างสายเอกกับสายทุ้ม

เพื่อให้สวยงามนิยมแกะสลักฝังมุขเป็นลวดลายต่างๆสวยงาม บางคันทำด้วยงาช้าง คัน ตลอดจนกะโหลกหรือลูกบิดก็เป็นงาช้าง

หลักการสีซอด้วง

ผู้สีนั่งท่าพับเพียบ ลำตัวตรง มือซ้ายจับคันทวน ให้ฝ่ามือหันเข้าหาลำตัว ไม่หักหรืองอข้อมืออยู่ใต้รัดอก คันทวนอยู่ชิดง่ามนิ้ว ระหว่างนิ้วหัวแม่มือกับนิ้วชี้ นิ้วหัวแม่มืออยู่ในท่าประคองคันทวน กระจบซอวางอยู่ประมาณกึ่งกลางของหน้าขาซ้าย คันทวนอยู่ในแนวตั้ง แขนซ้ายอยู่ในท่าข้อศอกห่างจากลำตัวพอสมควร มือขวาจับมือจับคันทวนแบบสามหยิบ ให้คันชักขนานพื้น วิธีจับแบบสามหยิบ คือ มือขวาจับคันชักห่างจากหมุดตรึงหางม้าในช่วงไม่เกินหนึ่งฝ่ามือ โดยใช้นิ้วหัวแม่มือ นิ้วชี้ และ นิ้วนางจับก้านคันชัก และให้นิ้วหัวแม่มือวางอยู่บนคันชักนิ้วชี้ และ นิ้วกลางรองรับอยู่ด้านล่าง ส่วนนิ้วนางสอดเข้าไปในระหว่างก้านคันชักกับกับหางม้า โดยเรียงลำดับให้สวยงาม แขนขวาไม่หนีบหรือกางข้อศอกจนเกินงาม

วิธีสีซอด้วงมีดังนี้

1. สีไล่เสียงด้วยการกดสายทีละนิ้วยกเว้นนิ้วก้อย
2. สีไล่เสียง โดยใช้นิ้วก้อย 9 เสียง
3. เก็บคือคือการสีด้วยพยางค์ใดๆโดยตลอดเป็นทำนองเพลง
4. สีสะบัดคือการสีที่มีพยางค์ถี่และเร็วโดยมากเป็น 3 พยางค์
5. สีนิ้วพรมเปิดคือสีกดนิ้วลงที่สายในลักษณะแตะขึ้นแตะลงช้า
6. สีนิ้วพรมปิดคือสีกดนิ้วลงที่สายในลักษณะแตะขึ้นแตะลงถี่ๆ
7. สีนิ้วประคือการสีสายเปล่าใช้ก้างนิ้วของนิ้วกลางแตะขึ้นลงที่สาย
8. สีครันคือการใช้นิ้วกดขึ้นเสียงตามด้วยนิ้วกลางและใช้นิ้วกลางเลื่อนขึ้นเลื่อนลง
9. สีสะอึก คือการสีให้เสียงขาดเป็นตอนๆ
10. สีรัวคือการใช้ส่วนปลายของคันชักสีออกสีเข้าสลับกันด้วยพยางค์ถี่ๆและเร็วที่สุด
11. สีดำเนินทำนองเพลงเป็นทางของจะเข้



ซอคู่ เป็นเครื่องสีอีกประเภทหนึ่งที่เป็นคู่มากับซอด้วง เข้าใจว่าเป็นเครื่องดนตรีที่ชนชาติจีนเล่นมาก่อน มารวมเล่นเป็นวงเครื่องสายในระยะเดียวกับซอด้วง มีหน้าที่สีดำเนินทำนองเพลงในลักษณะหยอกยั่วเข้าไปกับผู้ทำทำนองเพลงบางครั้งใช้สีคลอไปกับร้อง ด้วยภายหลังเมื่อมีวงปี่พาทย์ดีกดำบรรพ์และวงปี่พาทย์ไม้นวม จึงได้นำซอคู่เข้ามาบรรเลงร่วมด้วย ส่วนประกอบของซอคู่มีดังนี้

- กะโหลกซอ ทำด้วยกะลามะพร้าว โดยเฉพาะกะลามะพร้าวที่มีลักษณะ กลมรีขนาด ใหญ่ นำมาปาดกะลาออกด้านหนึ่ง เพื่อชิงหรือขึ้นหน้าซอ ที่ตัวกะโหลกนั้นขัดเกลามาให้ เรียบ บางกะโหลกด้านหลังที่เจาะเป็นรู แกะลวดลายต่างๆให้สวยงาม เพื่อใช้เป็นรู ระบายเสียงไปในตัว ส่วนตอนบนเจาะรูทะลุตรงกลางเพื่อสอดใส่คันทวน
- คันทวน ทำด้วยไม้แก่น กลึงเหลาให้กลมมีลักษณะเรียวยาว โคนเล็ก ปลายขยายใหญ่ ขึ้นคันทวน
- เตื่อย กลึงเล็กเรียวยาวพอทะลุกะโหลกด้านล่างเพื่อไว้ผูกสาย
- ทำข้าง กลึงกลมโดยรอบเพื่อยึดกับกะโหลก
- ลูกแก้ว กลึงกลมโดยรอบต่อจากทำข้าง
- เส้นลวด กลึงกลมโดยรอบ โดยห่างจากลูกแก้วเล็กน้อย

จากเส้นลวดจะกลึงให้มีขนาดเรียวยาวใหญ่ขึ้นไปจนถึงปลายเรียกว่า"ทวนปลาย" ที่บริเวณ ทวนปลายจะกลึงเป็นลูกแก้ว 3 ช่วงห่างกันพอประมาณ ระหว่างช่วงลูกแก้ว ทั้งสามเจาะรู 2 รู สำหรับสอดใส่ลูกบิด ปลายสุดของทวนบนจะกลึงคล้ายลูกแก้ว ตรงกลางขอบสุดจะกลึงขีดเป็น เส้นวงกลม สำหรับปลายทวนของซอคู่จะเป็นไม้ตัน แต่ทวนบนของซอสามสายจะเป็นโพรงภายใน

- ลูกบิด ทำด้วยไม้แก่นกลึงกลมหัวใหญ่ ประกอบลูกแก้ว ปลายเรียวยาวเล็กเพื่อสอดใส่ในรู คันทวนตอนปลายสุดเจาะรูเล็กเพื่อผูกพันสายซอ
- สายใช้สายไหมหรือสายเอ็น 2 เส้น ผูกที่เตื่อยใต้กะโหลกซึ่งผ่าน"หมอน" ซึ่งทำด้วยผ้า พันลักษณะกลมสำหรับหนุนสายให้ผ่านหน้าซอและไปผ่านหมอนไปถึงลูกบิด พันผูกที่ ลูกบิดทั้งสอง ก่อนถึงลูกบิดจะใช้เชือกมัดสายทั้งสองกับคันทวนให้ห่างพอประมาณ เรียกว่า "รัดอก" เพื่อให้เสียงไพเราะยิ่งขึ้น
- คันชัก ทำด้วยไม้แก่น เหลากลมยาว มีลักษณะเช่นเดียวกับคันชักซอด้วงและสอดใส่อยู่ใน ระหว่างสายเอกกับสายทุ้ม เพื่อให้สวยงาม นิยมแกะสลักเป็นลวดลายประดับมุก เป็นลวดลายต่างๆสวยงามบางคันทำด้วยงาช้าง

หลักการสีซอคู่

ผู้สีนั่งท่าพับเพียบ ลำตัวตรง มือซ้ายจับคันทวนให้ฝ่ามือหันเข้าหาลำตัว ไม่หักหรืออง

ข้อมืออยู่ใต้รัดอก คันทวนอยู่ชิดง่ามนิ้ว ระหว่างนิ้วหัวแม่มือกับนิ้วชี้ นิ้วหัวแม่มืออยู่ในท่า ประคองคันทวน กระบอกซอวางอยู่ประมาณกึ่งทางหน้าขาซ้าย คันทวนอยู่ในแนวตั้ง แขนซ้าย

อยู่ในท่างอข้อศอกห่างจากลำตัวพองาม มือขวาหยาบมือจับคันทวนแบบสามหยิบ ให้คันทักขนานพื้น วิธีจับแบบสามหยิบ คือมือขวาจับคันทักห่างจากหมุดตริงหางม้าในช่วงไม่เกินหนึ่งฝ่ามือ โดยใช้นิ้วหัวแม่มือนิ้วชี้และนิ้วนางจับก้านคันทัก และให้นิ้วหัวแม่มือวางอยู่บนคันทักนิ้วชี้และนิ้วนางรองรับอยู่ด้านล่าง ส่วนนิ้วนางสอดเข้าไปในระหว่างก้านคันทักกับหางม้า โดยเรียงลำดับให้สวยงาม แขนขวาไม่หนีบหรือกางข้อศอกจนเกินงาม

วิธีสีซออุ้มดังนี้

1. สีไล่เสียงด้วยการกดสายที่ละนิ้วยกเว้นนิ้วก้อย
2. สีไล่เสียง โดยใช้นิ้วก้อย ๙ เสียง
3. สีเก็บคือการสีด้วยพยางค์ถี่ๆโดยตลอดเป็นทำนองเพลง
4. สีสะบัดคือการสีที่มีพยางค์ถี่และเร็วโดยมากเป็น3พยางค์
5. สีนิ้วพรมเปิดคือสีกดนิ้วลงที่สายในลักษณะแตะขึ้นแตะลงช้า
6. สีนิ้วพรมปิดคือสีกดนิ้วลงที่สายในลักษณะแตะขึ้นแตะลงถี่ๆ
7. สีนิ้วประคือการสีสายเปล่าใช้กลางนิ้วของนิ้วกลางแตะขึ้นลงที่สาย
8. สีรัวคือการใช้ส่วนปลายของคันทักสีออกสีเข้าสลับกันด้วยพยางค์ถี่ๆและเร็วที่สุด
9. สีดำเนินทำนองเพลงเป็นทางของจะเข้



ซอสามสาย เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสีที่เก่ามาแต่ครั้งกรุงสุโขทัยมีวิธีการประดิษฐ์ลักษณะของซอได้อย่างปราณีต สวยงาม มีเสียงไพเราะนุ่มนวล เดิมใช้เป็นเครื่องประกอบในพระราชพิธี

โดยเฉพาะในวง " ขับไม้ " ซึ่งใช้บรรเลงขับกล่อมในพระราชพิธี " กล่อมพระอุ " หรือพระราชพิธี " สมโภชนขึ้นระวางช้างต้น " (พิธีกล่อมช้าง) เป็นต้น ส่วนประกอบของซอสามสายมีดังนี้

กะโหลก ทำด้วยกะลามะพร้าวชนิดที่มีลักษณะนูนเป็นกระพุ้งออกมา 3 ปุ่ม คล้ายวงแหวน 3 อัน วางอยู่ในรูปสามเหลี่ยมจึงเป็นสามเส้า ผ่ากะลาให้เหลือปุมสามเส้า เพื่อใช้เป็นกะโหลกซอ ซึ่งขึ้นหน้าซอด้วยหนังแพะหรือหนังลูกวัว โดยปิดปากกะลา ขนาดของหน้าซอจะเล็กหรือใหญ่ขึ้นอยู่กับกะลาที่จะหามาได้ทีกะลา ด้านบนและด้านล่างเจาะรูเพื่อสอดใส่ไม้ยึดคันทวน โดยให้โผล่ตอนบนยาวกว่าตอนล่าง คันทวนทำด้วยไม้แก่นประกบต่อจากกะโหลกซึ่งมี๓ตอนคือ

- ทวนล่าง ประกอบด้วย " ปากข้างล่าง " บากไม้ภายในให้รับกับตอนล่าง ของกะโหลก ถัดจากปากข้างล่างมี " รูร้อยหวอดพราหมณ์ " คือการควั่นเชือกติดกับ เนื้อไม้เพื่อสำหรับผูกพันสายซอ จากนั้นจะกลึงไม้แก่นเป็นวงๆ เรียงลำดับลดหลั่นลงมาเรียกว่า " เส้นลวด " ต่อจากนั้นจะกลึงเป็น " ลูกแก้ว " คันทวน แล้วต่อด้วยเส้นลวด ขนาดลดหลั่นเล็กลงไป ล่างสุดจะทำเป็นเท้าซอซึ่งทำด้วยโลหะกลึงกลมปลายแหลมเพื่อตรึงยึดกับพื้น ขณะสี ทวนล่างจะสอดเข้าไปในไม้ยึดประกบชิดติดกับกะโหลกซอด้านล่างทวนกลาง กลึงลักษณะกลมยาวภายในโปร่ง เพื่อสอดเข้าไปในไม้ยึด ตอนโคนเรียบ จากนั้นจะกลึงเป็นแหวนเรียงลำดับลดหลั่นขึ้นไปตอนปลายนิยมแกะสลักประกอบมุขหรืองาเป็นลวดลายต่างๆ
- ทวนบน กลึงลักษณะกลมภายในโปร่งเรียวยาวใหญ่ขึ้น มีเส้นลวด 4 เส้นๆที่ ๑-๒-๓ เจาะรูทะลุ สำหรับสอดใส่ลูกบิด และเจาะรูสำหรับสายซออีกรูหนึ่ง บริเวณใกล้ตอนรอยต่อทวนกลางกับทวนบน ปลายคันทวนเรียกว่า " ลำโพง " จะบานผายออก ปลายสุดจะกลึงเป็นเส้นลวดโดยรอบไว้

- ลูกบิด ทำด้วยไม้ กลึงกลมเรียว ตอนหัวกลึงเป็นรูปเม็ด ตอนปลายเรียวเล็กลงเพื่อสอดใส่ในรูคันทวนปลาย ตอนปลายสุดจะบากเป็นช่องไว้สำหรับพันผูกสายซอ
- สายซอ ใช้สายไหมหรือสายเอ็นพันผูกกับหวอดพราหมณ์ที่ทวนล่าง ซึ่งผ่านหน้าซอผาดไว้บน " หย่อง " ซึ่งทำด้วยไม้หรืองา โค้งติดไว้ที่หน้าซอตอนบน เพื่อหนุนสายให้ลอยเหนือคันทวนกลาง

ปลายทวนกลางจะนำเชือกไหมมารัดสายทั้ง 3 เส้นติดไว้กับคันทวนหลายรอบเรียกว่า " รั้วอก " จากนั้นนำสายไหมทั้ง ๓ เส้นจะสอดเข้าไปในรูทวนบนเพื่อไปผูกพันที่ปลายลูกบิด ที่หน้าหน้าซอจะใช้รักก้อนเล็กๆประดับด้วยเพชรพลอย สำหรับเป็นเครื่องถ่วงเสียงให้เกิดกังวานดังไพเราะยิ่งขึ้น

- คั่นชัก ทำด้วยไม้กลมยาว ตอนปลายโค้ง ใช้หางม้าหลายเส้นผูกรวมกันจากปลายคั่นชักมาสู่โคนคั่นชัก โดยการนำเชือกอีกเส้นหนึ่งมามัดไว้กับโคนคั่นชัก เพื่อความสวยงาม ที่ปลายหางม้าจะถักหางเปีย ที่โคนคั่นชักจะตัดไม้โค้งงอเล็กน้อย

หลักการสีซอสามสาย

นิยมนั่งในท่าพับเพียบ ให้เท้าของซอปักลงตรงหน้าที่นั่ง มือขวาจับคั่นชักสีเข้า-ออกโดยผ่านสายทั้งสาม ขณะเดียวกันก็ใช้นิ้วของมือซ้ายซ้ายกดสายให้แนบชิดติดกับคันทวนกลางเพื่อให้เกิดเสียงสูง-ต่ำตามที่ต้องการ และจะใช้ข้อมือบังคับคั่นซอหันไปมาเพื่อให้สายสัมผัสกับคั่นชัก ซึ่งจะทำให้เกิดเสียง 2 แบบคือ

1. สีตั้งเป็นเสียงเดียว

2. สีตั้งเป็นสองเสียงพร้อมกันเป็นเสียงประสานที่ไพเราะอันเป็นลักษณะของซอสามสาย ต่อมาภายหลังนิยมนำซอสามสายเข้าร่วมบรรเลงกับวงเครื่องดนตรีอื่น ๆ เช่น เข้าร่วมบรรเลงในวง " มโหรี " (คือวงที่มีเครื่องสายกับเครื่องตีในวงปี่พาทย์ผสมกันโดยย่อสัดส่วนเครื่องดนตรีในวงเครื่องตีหรือวงปี่พาทย์ให้เล็กลงทั้งนี้ เพื่อให้เสียงกลมกลืนกับเครื่องสาย) มีหน้าที่บรรเลงคลอไปกับเสียงร้องและบรรเลงไปพร้อมกับเครื่องดนตรีอื่นๆตามทำนองเพลง

เมื่อวงมโหรีขยายขนาดของวงใหญ่ขึ้น ซอสามสายจึงมีเพิ่มขึ้นอีกคั่นหนึ่งแต่มีขนาดเล็กกว่าเรียกว่า " ซอสามสายหลิบ " บรรเลงคู่กันไปกับซอที่มีอยู่เดิม แต่ไม่มีหน้าที่คลอเสียงไปกับคนร้อง เพียงแต่ช่วยดำเนินทำนอง สอดแทรกแซงในทางเสียงสูง

วิธีสีซอสามสายเพื่อให้เกิดเสียงมีดังนี้

1. การสีสายเปล่าแบบไกวเปลคือการสีที่ใช้มือขวาจับคั่นชักแบบสามหยิบ มือซ้ายกดสายให้เกิดเสียงสูง-ต่ำตามที่ต้องการ ในขณะที่เดียวกันจะหันหรือพลิกหน้าซอไปมาให้สายรับกับคั่นชักมีลักษณะเหมือนไกวเปล
2. การสีไล่เสียงคือการสีที่ไล่เสียงไปตามลำดับสูงต่ำ
3. การสีพร้อมกันทั้งสองสายเปล่าให้เกิดเสียงคู่สี่ล่างและคู่สี่บน
4. สีเก็บ คือการสีให้มีพยางค์ใดๆโดยตลอด
5. สีนัวประคือการใช้นิ้วชี้กดย่นเสียงใดเสียงหนึ่งและใช้นิ้วกลางกดขึ้นลงจะเกิดเสียงห่างๆ

เท่าๆกัน

6. นิ้วพรม คือการทำเช่นเดียวกับนิ้วประ แต่ยกนิ้วกลางที่กดขึ้นลงให้เกิดเสียงถี่กว่านิ้วประ

7. สีนัวแฉ่ คือการใช้นิ้วชี้แตะตรงตำแหน่งรัศมีและเลื่อนนิ้วมายังตำแหน่งของเสียงที่หนึ่ง พร้อมทั้งสั่นชักออก

8. สีนัวครั้น คือการใช้นิ้วชี้กับนิ้วนางเรียงชิดติดกันกดลงบนสายพร้อมทั้งเลื่อนนิ้วขึ้นลงให้เกิดครึ่งเสียงและตามด้วยการพรมนิ้ว

9. การสีดำเนินทำนองเพลงทำให้เกิดเป็นทางเฉพาะของซอสามสาย



สะล้อ เป็นเครื่องสีอีกอย่างหนึ่งนิยมบรรเลงเล่นกันในภาคเหนือของไทยดังมีชื่อเรียกกันว่า " วงสะล้อซอซึง " เดิมเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ไปแฉ่วสาว ต่อมาใช้บรรเลงรวมวงกับซึงและปี่จุม เรียกว่า " วงดนตรีพื้นเมืองเหนือ " สามารถบรรเลงเพลงสำเนียงเหนือได้อย่างไพเราะ เช่นเพลงละม้าย จะปู้ อ้อ ประสาทไหว เพลงเซียงใหม่ เป็นต้น เดิมเป็นเครื่องสีที่มี 2 สาย สีด้วยคันชักคล้ายซอด้วง มีวิธีการประดิษฐ์ไม่สู้ปราณีตนัก ใช้วัสดุที่หาได้ง่ายตามพื้นบ้าน

ต่อมาภายหลังพบว่าได้มีการสร้างสะล้อขึ้นด้วยความปราณีตสวยงามขึ้นและเพิ่มสะล้อขึ้นเป็น 3 ขนาดคือ

1. สะล้อเล็กมี 2 สาย
2. สะล้อกลางมี 2 สายแต่ใหญ่กว่าสะล้อเล็ก
3. สะล้อใหญ่มี 3 สายขนาดใหญ่กว่าสะล้อกลาง

ทั้ง 3 ระดับได้ทำขึ้นอย่างปราณีตโดยคันทวนทำด้วยงา ที่กะโหลกก็ประดับงาบางคันทำด้วยไม้แต่ประกอบด้วยงา ส่วนประกอบของระฆังมีดังนี้

- กะโหลก ทำด้วยกะลามะพร้าว ไม้ใหญ่เหมือนกะโหลกชอกู้ ตัดปาดครึ่งลูกสำหรับขึ้นหน้า ด้านหลังเจาะเป็นช่องระบายเสียงมีลักษณะเป็นรูปหัวใจ ตอนบนเจาะรูทะลุด้านล่างเพื่อสอดใส่ไม้คันทวน
- คันทวน ทำด้วยไม้เนื้อแข็งกลึงกลม เรียวยาว ตอนล่างเล็ก ตอนปลายจะขยายใหญ่ขึ้น ตอนล่างสุดจะสร้างคล้ายกับทวนล่างของซอสามสาย แต่เล็กกว่าคือกลึงเป็นเส้นลวดเรียงตามลำดับ มีเท้าซึ่งทำด้วยโลหะแหลมสำหรับปักลงกับพื้น (บางคันคันทวนไม่ได้ทำเท้าเป็นโลหะ) ช่วงต่อจากกะโหลกจะกลึงเป็นเส้นลวดโดยรอบห่างพอสมควร กลึงเส้นลวดอีกอันหนึ่ง ส่วนตอนบนกลึงลูกแก้ว 2 ลูก ตรงช่องกลางลูกแก้วเจาะเป็นรู 2 รูทะแยงกันสูงต่ำกันเล็กน้อยเพื่อสอดใส่ลูกบิด ที่ปลายสุดของคันทวน (ทวนปลาย) จะกลึงเป็นเม็ดเพื่อความสวยงาม
- ลูกบิดทำด้วยไม้กลึงกลมเรียวหัวกลึงเป็นเม็ดปลายเรียวแหลมสำหรับสอดใส่ในรูคันทวน
- หน้าซอ ทำด้วยไม้แผ่นบางๆปิดหน้ากะลา
- สายใช้สายลวด ๒ สายผูกกับหลัก ซึ่งทำด้วยไม้หรือโลหะโค้งเล็กน้อย ลากสายผ่าน"หย่อง" ซึ่งทำด้วยไม้ลักษณะเป็น ๓ เหลี่ยมเพื่อหนุนสายให้ลอยตัว จากนั้นลากผ่านคันทวนขึ้นไปพันผูกที่ลูกบิดทั้งสอง ก่อนถึงลูกบิดจะใช้หวายมัดให้สายติดกับคันทวนเรียกว่า "รัดดอก" การที่ใช้หวายมัดเป็นรัดดอกจะทำให้เสียงกังวานและแกร่งขึ้น ในระหว่างรัดดอกจะมี "จิม" ซึ่งทำด้วยไม้แผ่นบางๆมายึดให้แน่นขณะเลื่อนรัดดอก เพื่อหาเสียงที่ไพเราะ
- คันทวนมีลักษณะเช่นเดียวกับคันทวนของซอด้วง พบระฆังที่ประดิษฐ์ขึ้นด้วยความปราณีตสวยงาม
- ที่บ้านของเจ้าสุนทร ณ. เชียงใหม่ครูดนตรีพื้นเมืองของวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ท่านได้สร้างขึ้นให้มีเสียงดังกังวาน โดยการเพิ่มกะลามะพร้าวที่ทำเป็นกะโหลกให้มีลักษณะเป็นพู่เช่นเดียวกับกะโหลกซอสามสายเจาะ ตรงพู่ให้เป็นรูปหัวใจเพื่อระบายเสียงให้กังวาน คันทวน ทำด้วยงา โคนทวนกลางกลึงเป็นรูปวงแหวนลดหลั่นตามลำดับปลายทวนกลึงเป็นลูกแก้วลูกบิดก็กลึงเป็นลูกแก้วระดับเม็ดระหว่างลูกบิดทั้งสามจะกลึงเป็นรูปวงแหวน 2 วงขนานลูกบิดไว้ ส่วนสายนั้นใช้สายก็ต้าแทน

หลักการสีระฆัง

เดิมผู้เขียนสี คาดผ้าที่เอาไว้ปล่อยให้ปลายคันทวนปักลงที่ผ้าคาดเอว มือขวาจับคันทวนมือซ้ายกดสายลำตัวสะล้อย้อนไปทางซ้ายมือของผู้ดีด ปัจจุบันผู้ดีดนั่งสีในท่าขัดสมาธิหรือพับเพียงปักปลายคันทวนลงกับพื้นด้านหน้าทางซ้าย มือขวาจับคันทวน มือซ้ายกดสายเวลาสีจะพลิกตัวสะล้อย้อนไปมาเพื่อรับกับสายคันทวน

วิธีสีและเสียงของสะล้อยมีดังนี้

- 1.การสีสายเปล่า
- 2.การสีไล่เสียงยาวๆ
- 3.การสีเก็บ
- 4.การสีพรม
- 5.การสีดำเนินทำนองสะล้อย

แหล่งที่มา <http://www.siammelody.com/thaimusic/ded.htm>